

УДК 378.036: 374. 38

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-92-96

ЛОКАРЕВА Юлія Валеріанівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2009-1590>

e-mail: Yulialokareva@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНИ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У контексті сучасних загальноєвропейських інтеграційних процесів в освіті особливої актуальності набула проблема міждисциплінарного підходу, завдяки якому в освітньому просторі можливе поєднання історичної регіоналістики, краєзнавства, мистецтвознавства, музикознавства, педагогіки у фокусі яких опиняється вивчення еволюції мистецьких процесів рідного регіону, культурно-мистецького середовища та специфіки функціонування унікального мистецького осередку – Єлисаветградщини.

Актуальною проблемою сьогодення є потреба ретроспективного аналізу музичного життя свого краю, дослідження культурно-мистецьких процесів різних галузей, особливостей становлення історії, освіти та культури Єлисаветграду.

Становлення важливого центру освіти й мультикультурного життя півдня України Єлисаветград – Кіровоград – Кропивницький, розвиток музичної культури Єлисаветграду ХІХ – ХХ століть має потужний вплив на розвиток культури всієї України. Єлисаветградщина як унікальний культурно-мистецький осередок, отримала багатогранну характеристику «Єлисавети першої град» (І. Сєверянін), «маленький Париж» (М. Добролюбов), «степова Еллада» (Є. Маланюк), «степова Терспихора» (Б. Кокуленко) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання у галузі музичної регіоналістики, краєзнавства, освіти Єлисаветградщини висвітлено у дослідженнях О. Акімкіна, І. Вівсяної, П. Кизименка, А. Кохана, Л. Куценка, В. Никифорова, Т. Окольнічої, О. Пашутіна, М. Смоленчука, С. Шевченка, В. Ястребова.

Важливі питання розвитку музичної культури Єлисаветградщини ХІХ–ХХ ст. є об'єктом досліджень учених завдяки видатним музикантам, творчість яких пов'язана з нашим регіоном – Г. Нейгауза (В. Дельсон, М. Долгіх, Л. Кияновська,

О. Полячок, І. Сікорська), Ю. Мейтуса (Л. Архімович, І. Мамчур, Л. Бас, І. Сікорська), К. Шимановського (А. Калениченко, О. Левтонова, І. Нестьєв), Ф. Блюменфельда (Н. Растопчина, К. Шамаєва) та ін. Деякі аспекти музичної культури Єлисаветграду висвітлені в публікаціях сучасних музикознавців, регіоналістів, педагогів-музикантів, молодих науковців О. Ігнат'євої, М. Долгіх, О. Полячка, І. Сікорської, Я. Страшного та інших [1; 2; 3; 4; 5].

Мета статті полягає в обґрунтуванні актуальних питань функціонування унікального мистецького осередку – Єлисаветградщини-Кіровоградщини-Кропивницьчини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Онтологію історії та культури Єлисаветградщини можна розпочати від початку будівництва фортеці Святої Єлисавети (1754 р.), збудованої на землях колишньої Запорізької січі у верхів, ях річок Інгулу, Сукоглі та Біянки. Унікальному місту більше ніж 267 років і його вважають справжньою «золотою провінцією», де протягом віків толерантно уживалися представники різних культур та віросповідань. Його історія, становлення економічного, промислового потенціалу, розвиток культури, освіти, поява першого українського професійного театру, кращі зразки музичного, архітектурного мистецтва нерозривно пов'язані з історією та культурою Єлисаветграда.

Історія міста складається з пам'ятних подій і біографій знаменитих людей. Саме на Єлисаветградщині народився та мешкав один із творців неповторного модернового архітектурного ансамблю історичного центру міста Єлисаветграда Я. Паученко, працювали відомі архітектори А. Достоевський, О. Лішневський. На цих благодатних землях бився за козацьку вольницю П. Калнишевський, закладав основи воєнно-польової хірургії видатний вчений М. Пирогов, розробляв плани військових

операцій М. Кутузов. У місті відбувалися лекції видатного славіста В. Григоровича та фундаментальні дослідження краю, проведені істориком, етнографом, археологом, краєзнавцем В. Ястребовим.

У різні часи з Єлисаветградщиною були пов'язані імена відомого українського прозаїка, драматурга, публіциста та громадського діяча В. Винниченка, поета, літературознавця, культуролога Є. Маланюка, фізика-теоретика, лауреата Нобелівської премії І. Тамма, вченого і винахідника, одного з творців легендарної «Катюші» Г. Лангемана, художника, професора живопису О. Осмьоркіна, поета, перекладача А. Тарковського, громадського і культурного діяча, мемуариста, мецената Є. Чикаленка, українського прозаїка, драматурга, кінорежисера Ю. Яновського.

Музична культура Єлисаветграду багата на славі імена видатних композиторів, співаків, піаністів, громадських діячів, майстрів хорового мистецтва. Протягом своєї історії Єлисаветград дав музичному світові багато блискучих імен, від співака Йосипа Петрова – провідного артиста Петербурзької консерваторії, першого виконавця партій Івана Сусаніна в операх Михайла Глінки до патріарха сучасної музики, фундатора оперного мистецтва України, автора відомих опер «Украдене щастя», «Ярослав Мудрий» Юлія Мейтуса, піаніста і педагога Генриха Нейгауза до видатного композитора, піаніста, педагога, музичного діяча і публіциста Кароля Шимановського.

На початку XIX століття у місті народився і вперше виступив на сцені видатний співак-бас Й. Петров, перший виконавець ролей Івана Сусаніна, Руслана, Варлаама в операх М. Глінки та М. Мусоргського.

Бурхливий розквіт культурного життя міста припав на середину XIX століття. Особливо багато талановитих зірок, що почали сходити на мистецькому небосхилі Єлисаветграда, з'явилися в XIX столітті. Серед них – композитори Ю. Мейтус, К. Шимановський, диригент К. Еліаберг, піаніст Г. Нейгауз, скрипаль В. Гольфред, флейтист Н. Верховський, арфістка К. Ерделі, диригент і композитор Ф. Блюменфельд, музикознавець Г. Поляновський, а головне співаки – Л. Барановська, П. Журавленко, Б. Златогорова, М. Гришко, П. Селиванов, М. Канделакі та інші.

У середині XIX століття і до початку першої світової війни мешканці Єлисаветграда мали можливість познайомитися з мистецтвом багатьох славнозвісних артистів: піаністів –

А. Рубінштейна, Й. Венявського, Л. Угодовського, Й. Гафмана; скрипалів – Г. Венявського, Т. Туа, Я. Кубеліка, Ф. Крейсера; співаків – І. Мельникова, Д. Леонової, Ф. Стравінського, Л. Собінова; симфонічного та народного оркестрів під керівництвом Д. Ахшарумова і В. Андрєєва; хору О. Архангельського; композиторів та піаністів М. Лисенка, С. Рахманінова, О. Скрябіна.

Активна динаміка і широкий спектр видів гастрольно-концертної діяльності засвідчує високий статус Єлисаветградщини в межах вітчизняного культурно-творчого процесу. Яскравою подією, яка умовно ознаменувала початок активізації гастрольно-концертного життя губернії, стали гастролі в Єлисаветграді М. Мусоргського і Д. Леонової. Композитор у своїх листах прихильно відгукується про місцеву публіку: «Єлисаветградська публіка музична і не байдужа до мистецтва». Особливо він відзначав родину Блюменфельд.

Саме в цей період до Єлисаветграду з концертними програмами приїздили майстри світової величини. Велику роль у музичному житті Єлисаветграда в середині XIX століття відграли М. Мусоргський та Ф. Ліст, які не просто перебували тут, а вирішували доленосні питання свого подальшого життя. Протягом 13–18 вересня 1847 р. свої останні публічні концерти дав видатний угорський композитор та піаніст Ференц Ліст. Дослідники творчості Ференца Ліста стверджують, що його виступи в Єлисаветграді 1847 році стали фіналом концертної діяльності як піаніста-віртуоза.

Видатний угорський піаніст, диригент, композитор Ф. Ліст приїздив до Єлисаветграду на початку вересня 1847 року, де в той час російський цар Микола I проводив огляд військ. В Єлисаветград Ф. Ліста привели особисті справи. Він збирався клопотати перед царем щодо розірвання шлюбу Кароліни Вітгенштейн, яка вже тривалий час не жила зі своїм чоловіком, представником придворних кіл, князем Миколою Сайн-Вітгенштейном. Омріяний дозвіл Ф. Ліст не одержав. Музикознавці заявляють, що ніяких інших документів, які б підтвердили причину поїздки Ф. Ліста в Єлисаветград, до цього часу не знайдено. (40).

Велике значення для мистецького середовища мали єлисаветградські концерти Ф. Ліста. Ними композитор завершив свій концертний шлях віртуоза-піаніста. Очевидно, до цього моменту рішення покінчити з кар'єрою піаніста цілком визріло у нього. І все ж саме в Єлисаветграді легендарний

музикант востаннє виходить на сцену. Логічно припустити, що бажання виходу на елісаветградську сцену міг викликати високий рівень культури слухачів і загальна «музикальність» міста.

Видатний російський композитор, представник спільноти композиторів «Могутня кучка» Модест Петрович Мусоргський (1839 – 1881) відвідав Єлісаветград на початку серпня 1879 року. Мусоргський – одна з найтрагічніших постатей в історії світової музики. Його творчість по-справжньому оцінили лише після смерті.

У листах до друзів і знайомих М. Мусоргський не втомлюється наголошувати: «Бачив місто народження «дідуся» Й. Петрова в Єлісаветграді під найнеозорнішими степами, безмежними, вільними і розкішними, як дідушева широка, могутня душа».

На початку ХХ століття приміщення міського театру (нині тут базується Кіровоградський академічний український музично-драматичний театр ім. М. Кропивницького) здавалося в оренду приватним особам, які надавали його організаторам колективів, що приїздили на гастролі.

Щоб підтримувати авторитет трупи і збільшити грошові надходження, сюди запрошувалися на виступи таких відомих актоів та театральних діячів, як М. Дальський, М. Петіпа та інші. За їхньою участю ставилися п'єси В. Шекспіра, Ф. Шиллера.

Пізніше російська трупа поступалася місцем українській – Київській опері та Одеській оперетті. Шанувальники вокально-хорового мистецтва з нетерпінням чекали виступи артистів Київської опери, особливо таких, як П. Цесевич, О. Камінський, М. Бочаров, А. Бонанич.

Виняткове враження справляв своєю сценічною грою і потужним басом Платон Цесевич, який пізніше перейшов до Великого театру в Москві. Завдяки талановитим інтерпретаціям П. Цесевича шанувальники оперної музики познайомилися з операми М. Мусоргського, О. Даргомижського, М. Глінки, П. Чайковського, Ш. Гуно та ін.

Приїздила до Єлісаветграда і італійська опера з чудовими тенорами, пристойними баритонами і сопрано, хорами та оркестром. Для шанувальників легкої музики подією ставав приїзд естрадних знаменитостей: неперевершеної виконавиці циганських романсів О. Вьяльцевої, виконавиці російських народних пісень І. Плевицької, поета та композитора О. Вертинського.

У двадцяті роки приїздив до Єлісаветграда славнозвісний бас, соліст

Великого театру Григорій Пірогов, який дав підряд три концерти: у міському зібранні, в театрі та клубі металістів заводу «Червона зірка». А у 1930 році тут з концертами побували Л. Собінов, А. Лабинський та інші.

Музичне життя Єлісаветграда продовжує яскравітися виступами видатних піаністів, скрипалів, співаків, серед яких С. Ріхтер, Д. та І. Ойстрахи та інші.

Важливою сторінкою музичного життя Єлісаветграда є музично-театральне життя нашого краю, популяризація якого відбувалася за участю М. Л. Кропивницького та родини Тобілевичів.

Традиція місцевих музично-театральних постановок за участю вихованців навчальних закладів з просвітницькою метою веде свій початок від масштабної події в культурному житті Єлісаветграда – постановки «Вечорниць» П. Ніщинського (1875). Огляд прем'єри під кутом зору виконавської практики висвітлює об'єктивний рівень вокально-хорової підготовки учасників, позиціонує постановку як знакову подію в долях не лише діячів українського театру, а й як фактичний старт вокальної кар'єри відомих співаків оперних, музично-драматичних товариств М. К. Садовської-Барілотті й К. І. Михайлова-Стояна та показову в напрямку формотворення української вокальної школи.

Продовженням музично-театральних подій стала постановка «Життя за царя» М. Глінки (1913), що продемонструвала потенціал елісаветградської вокально-хорової школи.

Наслідуючи новітні західноєвропейські методики, місцеві освітяни намагалися адаптувати систему дитячого музичного виховання Е. Жака-Далькроза для розвитку дошкільнят у приватному садочку Е. Яновської, юдейських закладах через оперні вистави «Червона Шапочка» Фр. Абта (1913), «Спляча царівна» (невідомого автора, 1914).

Започаткована «Вечорницями» українська тематика відновила у 1915 р. з аматорським виконанням опери «Ноктюрн» М. Лисенка російською мовою – першої постановки на провінційній сцені останнього музично-театрального твору композитора [2].

Отже, розгляд генези культурного життя Єлісаветграда опинився у фокусі історичної регіоналістики, краєзнавства, мистецтвознавства, музикознавства, педагогіки, які акцентують увагу на історичних, соціокультурних, ментально-духовних процесах і, на нашу думку, є важливою складовою професійного становлення майбутніх виконавців, педагогів-музикантів,

учителів музичного мистецтва, а також студентів перехресних спеціальностей.

З огляду на інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасній мистецькій освіті та ефективність інтегрованого та міждисциплінарного підходів на мистецькому факультеті Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка було розроблено і впроваджено в навчальний процес експериментальний курс «Музична культура Єлисаветградщини-Кіровоградщини-Кропивниччини».

Його метою є опанування знань і набуття практичних вмінь у багатовекторній площині: в галузі становлення та розвитку фортепіанного виконавства (творчі контакти місцевих діячів із А. Рубінштейном, Л. Годовським, Ф. Блюменфельдом, педагогічна діяльність Г. В. Нейгауза; окремі аспекти піаністичної педагогіки М. О. Гольденберг-Славінської, М. І. Корсунського та ін.

Вивчення основних етапів становлення струнного виконавства, розгляд шляхів формування скрипкового музикування, популяризація струнного виконавства Й. А. Гольденберга, А. Г. і Б. Г. Гайсинських, А. М. Тальновського, А. С. Лип'янського.

Становлення вокально-хорового мистецтва Єлисаветградщини. Аналіз вокально-хорової діяльності відомих співаків М. К. Садовської-Барілотті, В. Ф. Козерацького, династії Лубенцових; дослідження хорової творчості у контексті різних закладів освіти, на базі церковних колективів та у сфері загальної освіти.

Особливе місце займає вивчення жанрово-стильових особливостей композиторської творчості Г. О. Поляновського, Б. М. Лятошинського, Ю. С. Мейтуса у фокусі історико-стильових тенденцій ХХ ст.

Тематичне коло використаних матеріалів визначив структуру спецкурсу, який містить три модуля: «Музична культура Єлисаветграду ХІХ-ХХ століття», «Етнокультурний вимір історії та культури Кіровограду», «Сучасний погляд на музичну культуру Кропивниччини». До кожного модуля розроблено комплекс практичних завдань різного рівня складності (на вибір студента) та самостійна робота (виконання художньо-творчого проєкту).

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Функціонування важливого центру освіти й мультикультурного життя півдня України Єлисаветград – Кіровоград – Кропивницький, розвиток музичної культури Єлисаветграду ХІХ-ХХ століть має потужний вплив на розвиток

культури не лише регіону, а культурне життя всієї України. Широке коло проблем становлення різних культурних галузей Єлисаветградщини, життєпис відомих музикантів, всесвітнє значення їх творчої і педагогічної спадщини, унікальний міжнаціональний культурний обмін розширюють знання про історію і культуру краю у його різноманітних зв'язках із Польщею, освітньо-культурними центрами тодішньої Російської імперії та Європи.

Отже, синтетичний і багатоаспектний характер спецкурсу «Музична культура Єлисаветградщини-Кіровоградщини-Кропивниччини» обумовлює об'єднання усіх компонентів структури професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного, творчо-проєктивного, в результаті якого оптимізується процес формування професійних компетенцій, здійснюється можливість творчого самовиявлення та актуалізується проблема, пов'язана з відношенням до надбань національної культури, з емоційним переживанням своєї приналежності до Батьківщини, свого рідного краю, його історії та культури, формуванням морально-етичних та естетичних цінностей у майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Долгіх М. В. Нейгаузи: Варіації на єлисаветградську тему: монографія. Кіровоград: Видавець В. Ф. Лисенко, 2013. 333 с.
2. Долгіх М. В. Становлення професіоналізму на Єлисаветградщині (1900–1920 рр.) : автор. дис. ... канд. мист. : 17.00.03. Київ, 2011. 20 с.
3. Долгіх М. В. Сторінки музичної освіти Єлисаветграда. Культурно-освітні процеси краю у ХХІ столітті. Матеріали обласної історико-краєзнавчої конференції. Кіровоград: ПП Поліграф-Терція, 2004. 140 с.
4. Страшної Я. А. Пісенно-музична Кіровоградщина. Знані земляки і творчі колективи краю корифеїв першого українського професіонального театру: минуле і сучасність. Кіровоград, 2013. 160 с.
5. Шимановські, Блюменфельди, Нейгаузи: музичні родини на перехресті культури. Колективна монографія / Ред.-упоряд. О. І. Полячок. Кропивницький: Видавець Лисенко В. Ф., 2019. 664 с.

REFERENCES

1. Dolgikh, M. V. (2013). *Variatsiyi na yelisyavethrads'ku temu*. [Neuhaus: Variations on the theme of Yelisavetgrad]. Kirovograd.
2. Dolgikh, M. V. (2011). *Stanovlennya profesionalizmu na Yelisyavethradshchyni (1900 – 1920 rr.)*. [Formation of professionalism in the Yelisavetgrad region (1900–1920)]. Kyiv.
3. Dolgikh, M. V. (2004). *Storinky muzychnoyi osvity Yelisyavethrada. Kul'turno-osviitni protsesy krayu*

и XXI stolitti. [Pages of music education in Yelisavetgrad. Cultural and educational processes of the region in the XXI century]. Kirovograd.

4. Scary, Ya. A. (2013). *Pisenno-muzychna Kirovohradshchyna. Znani zemlyaky i tvorchy kolektyvy krayu koryfeyiv pershoho ukraïyns'koho profesional'noho teatru: mynule i suchasnist'*. [Song and music Kirovograd region. Well-known compatriots and creative teams of the land of luminaries of the first Ukrainian professional theater: past and present]. Kirovograd.

5. *Szymanovs'ki, Blyumenfel'dy, Neyhauzy: muzychni rodyny na perekhresti kul'tur*. (2019). [Szymanowski, Blumenfeld, Neuhaus: musical families at the crossroads of cultures]. Kropyvnytsky.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОКАРЕВА Юлія Валеріанівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри

музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійне становлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOKAREVA Yuliya Valerianivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional development of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2021 р.

УДК 378.147.091.2:373.011.3-051:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-96-101

МАРТИНЮК Любов Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-8400-6407>

e-mail: luba_wa@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО КЕРІВНИЦТВА ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИМИ КОЛЕКТИВАМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасній педагогіці мистецька освіта є самостійною, рельєфно окресленою моделлю, діапазон якої охоплює широкий спектр завдань: від духовного становлення особистості до забезпечення належного культурно-естетичного клімату цивілізованої держави, а ефективність мистецької освіти знаходиться в прямій залежності від якісного рівня загальної системи естетичного виховання. Сьогодні диктує нові прогресивні підходи до процесу музично-естетичного навчання та виховання, якість і успішність яких базуються на достатньо розвиненій професійно-особистісній культурі фахівця-музиканта, а успішність розвитку музичної культури підростаючого покоління визначається готовністю педагогічних кадрів до роботи в безперервних інноваційних умовах, до гнучкого оперативного, мобільного реагування на культурні запити й потреби, які відбуваються в мистецькому середовищі. Уже аксіоматичним є твердження про те, що творчі можливості, закладені у кожній людині природою, на певному етапі мають бути педагогічно скоригованими, оскільки саме вчитель, вихователь, наставник може значною мірою професійно закласти підґрунтя

естетичного розвитку особистості та визначити сталий напрям цього процесу.

Новий підхід до системи професійної освіти вимагає більш глибокої теоретичної розробки питань, що входять у складний комплекс підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва художньо-творчими колективами, в нашому дослідженні – вокально-хоровими. Домінуюче місце в процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва вокально-хоровими колективами посідає питання диригентсько-хорової підготовки, дослідження якого неможливе без осмислення унікальних, самобутніх явищ вітчизняного хорового виконавства та особливостей роботи із хоровими колективами. Для вирішення цих питань слугують дисципліни диригентсько-хорового циклу, головне завдання яких – виховання у студентів професійних умінь та навичок співу в хорі, а також керування хоровим колективом на основі оволодіння методами роботи з хором, дидактичними принципами і знаннями психофізіологічного процесу, який протікає в організмі людини під час співацької діяльності. У зв'язку із зазначеним виникає необхідність проаналізувати сучасні виконавські та аналітичні вимоги до фахової підготовки